

Danmark en god mand?

Hitler-officer

Menneskesmugler

Kold-kriger

Historien om Günter Toepke

Fellow-citizens, we cannot escape history.

(...)

*The fiery trial through which we pass
will light us down in honor
or dishonor to the latest generation.*

Abraham Lincoln 1. december 1862

John V. Jensen

Danmark en god mand?

Hitler-officer

Menneskesmugler

Kold-kriger

Historien om Günter Toepke

Syddansk Universitetsforlag 2017

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2017
University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 542
Sats og omslag: Donald Jensen, Unisats ApS
Trykt af Special-Trykkeriet Viborg A/S
ISBN: 978 87 7674 993 4

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M
www.universitypress.dk

Indhold

Forord og tak til ...	9
Indledning	11
Ædel kriger eller forbryder?	15
Barndom, ungdom og den første soldatertid	18
Den tyske hær mellem der Kaiser og der Führer	24
Angrebet på Polen – tjenestetid ved den tysk-russiske grænse	32
Felttoget mod Frankrig – Toepke såres	35
Operation Barbarossa – Toepke i Heeresgruppe Nord	41
En oplevelse i Riga	53
Belejringen af Leningrad – uddannelse til generalstabsofficer	56
Stalingrad, som det virkeligt var	64
Toepke hos feltmarskal von Manstein	74
Ingen fortrydelse	77
Generalstabsofficeren	83
Atlantvolden, spærrestillingerne og de tidsfrivillige	93
Attentatet på Hitler	99

Flygtningestrømmene rammer Danmark	113
Toepke i Berlin	122
Lægehjælpen og de tyske flygtninge	126
Flere flygtningeskibe	131
Kapitulation og udmarch	136
30 lastbiler, hvis sagen falder	139
Minerydningen og "Dienstgruppe Dänemark"	141
Fra Verdenskrig til Kold Krig	152
Skurken	156
Helten	164
Danmark en god mand	171
Bekymring blandt de allierede	181
Kurt Waldemar Tank	193
Retsopgøret og Den Parlamentariske Kommission	200
Toepke og Forsvarets Efterretningstjeneste	208
Retur til Tyskland og hønsefarmen i Mölln	213
Varulven Horst Paul Issel, Petergruppen og Günter Toepke	220
Oberst i. G. Toepke, Bundeswehr	226
Livsankuelse – var Toepke naziforbryder?	233

Frontoplevelser og ideologi	
– Toepke mellem Remarque og Jünger	243
Toepke i dansk historie	249
Sammenfatning og konklusion	257
Noter	265
Kildemateriale	302
Register	314

Forord og tak til...

Forordet er for mange læsere noget, man enten læser af pligt eller bladrer hurtigt forbi. Men fordi arbejdet med manuskriptet til denne bog har stået på over flere år, forekommer det aldeles selvfølgeligt at takke nogle af de mange mennesker, som undervejs har bidraget med oplysninger og materiale, kritik eller gode spørgsmål.

Arbejdet med denne bog begyndte i forbindelse med udarbejdelsen af en artikel til en anden bog *Hitlers mænd i Danmark* (red. John T. Lauridsen og Henrik Lundtofte) i 2011. Under arbejdet viste det sig hurtigt, at Günter Toepkes historie var yderst interessant, og at der var stof til mere end det, en relativ kort artikel ville kunne rumme. Derfor besluttede jeg under processen at lave en selvstændig udgivelse om soldaten Günter Toepke.

Undervejs har jeg haft god hjælp fra forfatter Arne Gammelgaard, der i sit pionerarbejde om de tyske flygtninge *Mennesker i Malstrøm* fra 1981 stødte på personen Günter Toepke og hans rolle i forbindelse med de tyske flygtninge i Danmark. Gammelgaard opsøgte efterfølgende oberst Toepke i dennes hjem i Bad Bevensen. Gammelgaard har stillet både materiale og sin viden til rådighed for denne publikation. Derudover stor tak til Ulf Toepke, Munster og Ulrike og Jörn Schmidt-Toepke, Römstedt, der har fortalt om deres far og udlånt billeder fra familiealbummet.

Arkivar på Rigsarkivet Ulf Kyneb har ligeledes været til stor hjælp i forbindelse med fremfindelse af arkivmateriale. Det samme gælder ikke mindst Militärarchiv i Freiburg, hvor jagten på oplysninger om Toepkes gøren og laden under krigen førte mig hen. Også tak til Politimuseet, København for at stille materiale til rådighed, samt medarbejdere ved Frede-

ricia Lokalhistoriske arkiv for effektiv assistance. Ronald Hirst Collection, Stanford University, California for deres venlige og ubureaukratiske facon. For fremskaffelse af mærkelige bøger Varde Bibliotek og Syddansk Universitetsbibliotek, Esbjerg, når det blev meget mærkeligt. Desuden har jeg haft stor glæde af nu afdøde journalist Poul Brinks radioudsendelse og ligeledes afdøde Henrik Havreheds interviews med Günter Toepke fra 1980'erne.

Stor glæde har jeg haft af at diskutere emnet med min kollega Torben Vinge Christensen, Henrik Lundtofte, Historisk Samling fra Besættelsestiden i Esbjerg samt Jens Andersen, Museumscenter Hanstholm. Sidstnævnte har tilmed været så venlig at henlede min opmærksomhed på både materialer og arkiver samt at gennemlæse og kommentere manuskriptet, hvilket har udryddet både fejl og misforståelser. Samtidig har jeg gennem vores efterhånden mange samtaler lært utroligt meget. Ligeledes tak til Harriet Ludvigsen for gennemlæsning og opmuntring. En bog er man imidlertid selv ude om, så det er naturligvis forfatteren, som bærer det endelige ansvar.

Tak til min arbejdsgiver Museet for Varde By og Omegn for undervejs at have tilskyndet mig til arbejdet, og ligeledes tak til Syddansk Universitetsforlag for at tro på projektet. Sidst men ikke mindst en tak til min tålmodige familie, der har måttet lægge øre til alle mulige detaljer og udfordringer undervejs.

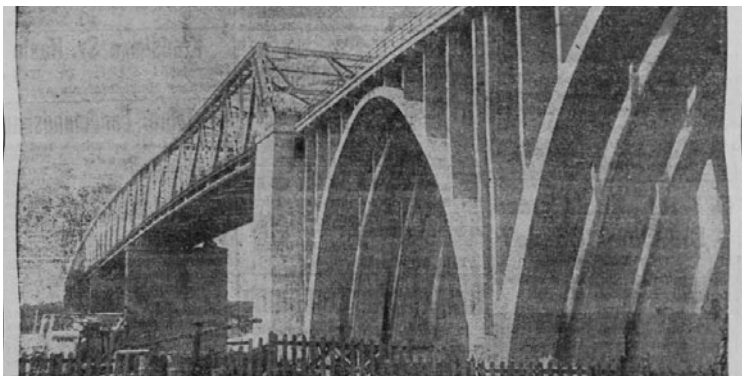
Varde, november 2016
John V. Jensen

Indledning

Vi sprænger Lillebæltsbroen i luften nu!

På randen af Det Tredje Riges sammenbrud herskede en udbredt nervøsitet i Danmark. Hvilke hovedløse handlinger ville den slagne tyske besættelsesmagt begå, inden de forsvandt ud af landet? Frygten samlede sig bl.a. om Værnemagtens hovedkvarter på Silkeborg Bad, hvor danskerne nervøst fulgte besættelsesmagts reaktioner oven på kapitulationen. Tyskernes øverstbefalende, generaloberst Lindemann, er siden gået over i dansk historie, fordi han angiveligt ville levere krigens sidste ærlige slag i Danmark.¹ Dette sidste slag fandt som bekendt aldrig sted, og overgangen til fredstid foregik mindre dramatisk, end nogen havde turdet håbe.

Midt i denne ængstelige og kaotiske tid forhindrede en af Lindemanns medarbejdere i generalstaben angiveligt en desperat handling, der ville have vakt genlyd i hele kongeriget. Den 4. maj om aftenen modtog man i det tyske hovedkvarter et telefonopkald fra en tilsyneladende beruset oberst Berrisch i Fredericia, der fortalte, at han havde givet ordre til at sprænge Lillebæltsbroen i luften. Over telefonen beordrede generalstabsofficeren imidlertid Berrisch og hans pionerer til øjeblikkeligt at stoppe deres forehavende. Officeren havde under samtalen forsøgt at få Lindemann til telefonen personligt, men denne havde blot vinket ham væk og overladt sagen til sin underordnede, hvorefter denne under foregivende af, at ordren kom fra den øverstbefalende, lod oberst Berrisch forstå, at Lillebæltsbroen under ingen omstændigheder skulle ødelægges. Efter at have lagt røret på besluttede officeren sig for at sende en kommando til Fredericia for at stoppe de tyske pionerer, der allerede befandt sig på broen. Kommandoen nåede frem i tide og fik i sidste øjeblik den forestående sprængning afværget. Lillebæltsbroen var reddet!

Lillebæltsbroen var stærkt truet i Dagene før den 5. Maj.

Forði den tyske Kommandant i Middelfart uanset Krigens Udfald vilde sprænge den i Luften.

En Gruppe tyske Officerer søgte Samarbejde med Frihedskæmperne for at redde Broen.

I et Privat-Telegram til „Politiken“ offentliggøres tyske Planer om — uanset Krigens Udfald — at sprænge Lillebæltsbroen i Luften. Det var den tyske Kommandant i Middelfart, Hauptmann Franske, der havde fattet denne Plan „som en velfortjent Hilsen til de velnærede dumme Danskere“.

*

Det begyndte i Dagene omkring den 10. April, da en tysk Officer gennem Overlæge Kern, Fredericia By og Amtssygehus, henvendte sig til Frihedsbevægelsen i Fredericia. Mødet mellem Frihedskæmperne og den tyske Officer, der fandt Sted den 21. April, var yderst dramatisk, da Danskerne ikke forud vidste, at der las en særlig Mening bag den tyske Henvendelse. Med Maske for Ansigtet og store Brillen for Øjnene forhandlede de to Parter i et lille Hus uden for Byen.

Det varede kun fem Minutter, før Frihedskæmperne var klar over, at Tyskeren var „god nok“. Han erklærede, at

han repræsenterede en Gruppe ansvarsbevidste Officerer, der vilde medvirke en meningsfuld Kamp og meningsløse Odeløssgelder af store

broen ... og denne Sprængning sorte dels under den tyske Sprængningskommando i Kolding og dels under Kommandanten i Middelfart. Der var simpelt hen den Ordning, at Hauptmann Franske efter eget Forholdsbefindende kunde sprænge det første Brofag fra Fynssiden, medens Resten skulde besørge af Sprængningskommandoen fra Kolding efter direkte Ordre fra Lindemann.

Denne Ordre vilde blive givet, hvis Tyskerne ikke kapitulerede, mens Franske derimod vilde tage sig af det første Brofag, selv om Kapituleringen kom!

Der blev forhandlet længe frem og tilbage mellem den tyske Officergruppe og Frihedskæmperne i Fredericia. Spørgsmålet var ikke saa lige til. Men tilslidst lagde man følgende Slagplan:

Planen for at redde Broen.

Den tyske Officergruppe skulde, naar Tidspunktet var inde, sørge for, at Oberst Berrisch faldt i en dyb Søvn, og at alle Befalinger, der kom fra højere Sted, blev saboteret.

De vilde endvidere invitere Franske og hans to nærmeste Officerer paa

Og endelig skulde den tyske Officergruppe forsyne Modstandsbevægelsen i Fredericia med kraftige Vaaben.

Nervepirrende Dage.

Kritiske Øjeblikke opstod, da de falske Fredsrytter bredte sig 1. Maj samtidigt med, at de tyske Officerer fastholdt, at de intet som helst kendte til Kapituleringen.

Alt var parat, Grupperne var placeret, hvor de skulde være, men det ene Degn tog det andet.

Saa kom Kapituleringen. En nerve-

spændt Opmærksomhed var henvendt paa Hauptmann Franske og den Lystsejls, der skulde bringe ham og hans to søvende sammensvorne ind til enten Fynssiden eller Jyllandsiden.

Og saa kom ogsaa hans Kapitulering! I sidste Øjeblik havde han opgivet sit vanvittige Forehavende, ligesom den tyske Officergruppe aflyste den store Aktion.

Obersten vaagnede først 7. Maj.

Bagefter er det oplyst, at den tyske Officergruppe for en Sikkerheds Skyld havde givet Oberst Berrisch Sovepiller. Han var bedøvet i 48 Timer, og først den 7. Maj viste han sig — og da var han komplet forvirret og anede ikke, hvad der var sket.

Planer om en „Slavisk Blok“.

Lillebæltsbroen skulle angiveligt have været sprængt i luften den 4. maj 1945, men aktionen blev afværget og sandsynligvis med Toepkes medvirken. Beretningen om Lillebæltsbro-aktionen var en af de historiske og historisk interesserede fra Danmark. Ringkøbing Amts Avis 12. juli 1945.

Den fornuftige tyske generalstabsofficer hed Günter Toepke, og beretningen om Lillebæltsbroen var en af de historier, som han holdt af at fortælle, når han fik besøg af journalister og historisk interesserede fra Danmark.² Historien er ikke pure opspind og satte sig således også spor i landets aviser i de efterfølgende dage med overskrifter som *Lillebæltsbroen skulde have været sprængt i Luften, men Sprængladningerne blev demonteret af Tyskerne* eller *Lillebæltsbroen var stærkt truet i Dagene før den 5. Maj. Fordi den tyske Kommandant i Middelfart ville sprænge den i Luften uanset Krigenes udfald*.³

Fra dansk side lyder historien dog lidt anderledes. En sen beretning fra en dansk modstandsmand major J. E. Axø tillægger den danske modstandsbevægelse fra henholdsvis Fredericia og Middelfart, der ”overtog” broen fra tyskerne, en større rolle end hos Toepke. I lighed med Toepkes redegørelse beskrev imidlertid også Axø den tyske obersts tilstand som beruset, men tilføjede også *gal*, i betydningen vanvittig, i sin beskrivelse. Ifølge Axø var det den militære byledelse i Fredericia, der stod i kontakt med en tysk major Willich, som fik oberst Berrisch fra sit forehavende.⁴

De to versioner udelukker ikke hinanden, for Toepke kan godt på Værnemagtens vegne have taget kontakt til Berrisch eller en anden lokalt placeret tysk officer og bedt ham tage affære.⁵

Sagen er, at Toepkes rolle er uklar, hvilket er et gennemgående træk i hele hans fortælling og uvægerligt kaster et tvetydighedens skær over hele hans historie. Sandheden tog han med sig i graven, og tilbage står billedet af den ”gode” tysker, der i Det Tredje Riges skæbnetime tilsyneladende satte fornuft over følelse – resignation over hævn.⁶

Historien om Günter Toepke er historien om en soldat, der efter nogle år ved verdenskrigens fronter kom til den tyske værnemagts generalstab på Silkeborg Bad og siden hen udførte store tjenester for den danske stat i forbindelse med udtransporterne af de tyske flygtninge, inden han pludselig blev arre-

steret for sin indblanding i udsmuglingen af videnskabsmænd fra Hitler-Tyskland til Juan Peróns Argentina.

Brudstykker af Toepkes liv har tidligere været genstand for interesse i Danmark, og hans person er omgærdet af flere myter. Jeg vil således inddrage meget nyt og hidtil uudnyttet kildemateriale og tegne et både kritisk og mere komplet portræt af denne Günter Toepke – fra den tidligste barndom i Frankfurt am Main over opvæksten i Magdeburg til slaget ved Stalingrad (Volograd) samt tiden i det besatte og i det befriede Danmark for afslutningsvis at følge ham efter tilbagekomsten til Vest-tyskland og Bad Bevensen.

Alt sammen for at trænge dybere ind i spørgsmålene om, hvem denne Günter Toepke var? Hvad drev ham? Talte han overhovedet sandt? Forsøget på at besvare disse spørgsmål fører vidt omkring, og personen Günter Toepke, der ikke er kendt af den brede offentlighed, hverken i Danmark eller Tyskland, bliver det prisme, der reflekterer ellers velkendte begivenheder tilbage fra Weimarrepublikken over nogle af Anden Verdenskrigs store slag og begivenheder. Det gælder ikke mindst årene 1943-45 under den tyske besættelse af Danmark samt de første efterkrigsår og Den Kolde Krigs begyndelse, og stiller disse begivenheder i et nyt skær.